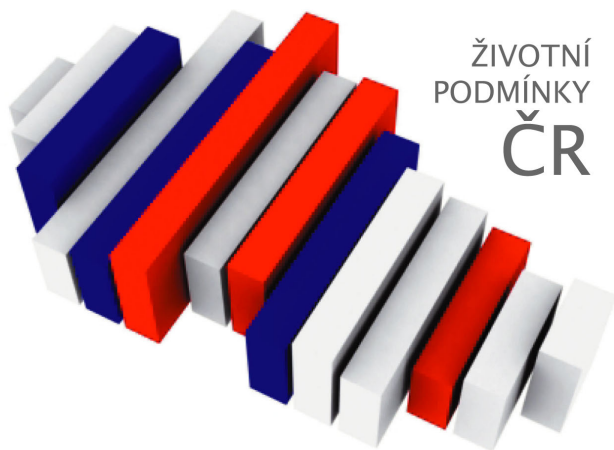

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2012

Český statistický úřad

září 2013

Oddělení sociálních šetření
Sequensová Veronika

OBSAH

ÚVODEM	5
ZJIŠŤOVÁNÍ ŽIVOTNÍ PODMÍNKY (EU-SILC)	6
ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2012.....	8
INDIKÁTORY CHUDOBY A SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ.....	12
MÍRA CHUDOBY	12
MÍRA MATERIÁLNÍ DEPRIVACE	12
MÍRA PRACOVNÍ INTENZITY	13
CHUDOBA V ČESKÉ REPUBLICE.....	13
BYDLENÍ A CHUDOBA	20
MATERIÁLNÍ DEPRIVACE OSOB	23
OSOBY V DOMÁCNOSTECH S NÍZKOU PRACOVNÍ INTENZITOU	28
OSOBY ŽIJÍCÍ POD ŽIVOTNÍM MINIMEM	30
SOUHRNNÝ INDIKÁTOR SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ	32
ZÁVĚREM	34

ÚVODEM

Brožurka, kterou právě držíte v rukou, se již stala pravidelným materiálem publikovaným na základě výsledků šetření *Životní podmínky*. Doplnjuje oficiální publikaci *Příjmy a životní podmínky domácností v roce 2012*, obsahující souhrnné údaje o šetření, včetně jeho metodiky, podrobných tabulek s daty za domácnosti a několika tabulek s daty za osoby.

Rádi bychom na tomto místě poděkovali všem, kteří se šetření zúčastnili. Vzhledem k dobrovolnosti zjišťování je pro nás ochota vybraných domácností spolupracovat s pověřenými tazateli klíčová. Čím vyšší procento vybraných domácností se pro dotazování podaří získat, tím přesnější a spolehlivější výsledky od něj můžeme očekávat. Proto si vstřícnosti našich respondentů velmi vážíme a považujeme za samozřejmé, aby měli možnost se přístupnou formou seznámit s výsledky šetření, do něhož svou účastí sami přispěli.

Životní podmínky domácností i jednotlivců odráží ekonomickou situaci v naší zemi a na ni navazující přijatá vládní opatření, systém sociálních dávek a podpor, politiku zaměstnanosti, podpory bydlení a rodiny. Vzhledem k jednotné metodice zjišťování, společně pro všechny členské státy Evropské unie, je možné mezi sebou porovnávat výsledky za ČR s ostatními evropskými státy nebo s průměrem za EU. Srovnání finanční a bytové situace domácností jednotlivých členských zemí EU nám poskytuje měřítko pro hodnocení naší vlastní situace a zároveň základní přehled o tom, jak se mají lidé jinde než u nás.

V brožurce v první řadě shrnujeme základní informace o šetření a jeho výsledcích za rok 2012. První část brožury obsahuje nejdůležitější údaje o českých domácnostech, jejich příjmech, úrovni bydlení a vývoji výše nákladů, které na ně domácnosti vynakládají, včetně srovnání některých výsledků za poslední 4 roky. Druhá část je tematicky zaměřená, v letošním roce se jedná o problematiku chudoby a sociálního vyloučení, což je jedna z klíčových oblastí zjišťování, které se dlouhodobě věnuje velká pozornost. Indikátory chudoby a sociálního vyloučení patří k hlavním výstupům ze šetření a k nejdůležitějším indikátorům strategie Evropa 2020. Evropa 2020 je desetiletá strategie EU, jejímž cílem je dosáhnout nového růstu. Strategie má za cíl vytvořit inteligentní a udržitelnou ekonomiku, podporující sociální začleňování. Unie si stanovila pět cílů, které se týkají zaměstnanosti, inovací, vzdělávání, sociálního začleňování a změny klimatu a energetiky. Ty by měly být dosaženy do roku 2020. Všechny členské státy si v každé z těchto oblastí stanovily své vlastní cíle. Více informací lze nalézt na webových stránkách http://ec.europa.eu/europe2020/index_cs.htm, kde jsou základní informace o strategii i o cílech České republiky k dispozici i v češtině.

ZJIŠŤOVÁNÍ ŽIVOTNÍ PODMÍNKY (EU-SILC)

Jedním z důležitých nástrojů, užívaných pro získávání dat popisujících životní podmínky domácností a jejich příjmy, je výběrové šetření *Životní podmínky*, které Český statistický úřad zajišťuje již od roku 2005. Toto zjišťování jsou v rámci programu EU-SILC (European Union - Statistics on Income and Living Conditions) povinny zabezpečovat všechny členské státy Evropské unie. Jeho hlavním smyslem je získávat mezinárodně srovnatelná data pro hodnocení sociální a ekonomické situace obyvatel jednotlivých evropských zemí.

Šetření EU-SILC je cenným zdrojem údajů o změnách ve struktuře domácností, o výši a skladbě jejich příjmů a vývoji populace ohrožené chudobou a sociálním vyloučením. V dotazníku se zjišťují informace týkající se ekonomické aktivity dotazovaných osob, bydlení a nákladů na něj, finanční situace a příjmů domácností a všech jejich členů, včetně příjmů sociálních a transferů peněz mezi jednotlivými domácnostmi. Na národní úrovni jsou výsledky využívány jako podklad pro nastavení sociální politiky státu a pro analýzy jejího vlivu na životní podmínky českých domácností, zejména v souvislosti s mírou ohrožení chudobou a úrovní příjmové chudoby, jimiž se tematicky zabývá převážná část této brožury.

Chudoba a sociální vyloučení jsou vnímány jako stav, kdy se jedinec nebo skupina lidí plně nepodílí na ekonomickém a sociálním životě společnosti nebo když jim jejich přístup k příjmu a ostatním zdrojům neumožňuje dosáhnout takového životního standardu, který je považován ve společnosti za přijatelný.

Náhodný výběr respondentů probíhá v českých podmínkách ve dvou stupních, a to na úrovni bytu. Na prvním stupni se z tzv. Registru sčítacích obvodů náhodně vybírají sčítací obvody, což jsou nejmenší existující územní jednotky ČR (identifikace podle sčítacích obvodů se využívá například při volbách). Z každého vybraného sčítacího obvodu je pak na druhém stupni náhodně vybráno 10 bytů jednoznačně identifikovaných přesnou adresou, tj. názvem ulice a číslem popisným. V případě domů s více byty pak ještě navíc číslem (popřípadě pořadím) bytu v domě. Do výběru jsou zahrnuty všechny kraje tak, aby bylo pokryto celé území ČR, přičemž rozsah výběru za kraj je úměrný jeho velikosti. Šetření provádí speciálně proškolení tazatelé, kteří navštěvují vybrané byty a zjišťují údaje za všechny osoby, které v době šetření na dané adrese obvykle bydlí, bez ohledu na jejich trvalé bydliště. Tyto osoby tvoří tzv. hospodařící domácnosti, kterých může být v jedné bytové jednotce i více.

Hospodařící domácnost tvoří jedinec nebo skupina osob, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby (§ 115 občanského zákoníku).

Kromě informací za celou hospodařící domácnost se dále zjišťují údaje za jednotlivé členy domácnosti, kteří ke konci minulého kalendářního roku dosáhli věku 16 a více let, tzn. v roce 2012 tak byly dotazovány osoby, které se narodily v roce 1995 a dříve.

V šetření se využívá tzv. rotační panel – stejné domácnosti jsou dotazovány 4 roky po sobě, vždy od konce února do poloviny května, přičemž současně dochází k obměně části výběrového souboru tím, že domácnosti, u nichž bylo šetření ukončeno, jsou průběžně nahrazovány dalšími z nově vybraných bytů. Dlouhodobější sledování vybraných domácností umožňuje pozorovat změny a vývoj jejich situace. Aby

nedocházelo v průběhu čtyřletého cyklu ke zmenšování velikosti výběrového souboru, jsou odstěhované domácnosti, respektive osoby, dohledávány na jejich nových adresách. Šetření je pro respondenty dobrovolné; z důvodu předcházení možným nedorozuměním jsou o něm předem informovány příslušné obecní úřady a policejní ředitelství. Podrobné informace o průběhu šetření lze získat od pracovníků oddělení terénních zjišťování ČSÚ na jednotlivých krajských správách ČSÚ nebo od pracovníků oddělení sociálních šetření na ústředí v Praze.

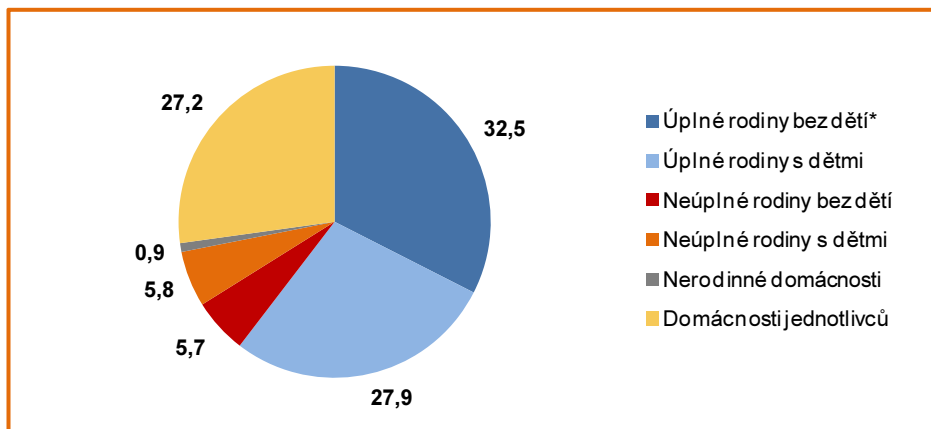
Výsledky šetření *Životní podmínky* jsou zveřejňovány v publikacích ČSÚ nazvaných **Příjmy a životní podmínky domácností**. V červnu 2013 byla vydána poslední publikace s údaji za rok 2012. Naší snahou je maximálně přiblížit termín vydání výsledků šetření referenčnímu období, za něž jsou data získávána – tedy publikovat data s co nejmenším odstupem od jejich vlastního zaznamenání tazateli. Veškeré publikované údaje (včetně těch, které jsou uvedeny v této brožurce) jsou za hospodařící domácnosti a za osoby 16leté a starší. V souladu se zákonem o ochraně osobních údajů (č. 101/2000 Sb.), jsou všechny údaje zapisovány jako anonymní. Po jejich zpracování jsou následně zveřejňovány výhradně jako agregované, tříděné podle různých charakteristik (např. věk, ekonomická aktivita osoby, typ a výše příjmu domácnosti a další). Všechny publikované výsledky jsou odhady vypočtené na základě dat získaných z výběrového šetření, která byla následně přepočtena na celou populaci.

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2012

Přestože obsahem brožury v letošním roce bude zejména téma chudoby a sociálního vyloučení, za pozornost jistě stojí také některé další výsledky šetření *Životní podmínky 2012*. Pro uvedení do problematiky a pochopení širšího kontextu začneme stručným shrnutím nejvýznamnějších z nich.

Výsledky šetření *Životní podmínky 2012* odráží situaci domácností v roce 2011 (všechny příjmy jsou vždy zjišťovány za předcházející kalendářní rok) a v době dotazování, tj. na jaře 2012. V souvislosti se zveřejněním výsledků *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* byly rozšířeny podklady pro dopočty a vážení dat o dříve nedostupné údaje, díky čemuž došlo k úpravě počtu osob a domácností, na které jsou výběrová data přepočítávána. V důsledku provedených změn se snížila průměrná velikost domácnosti, a zároveň s tím se přiblížila struktura domácností z hlediska jejich typu výsledkům SLDB. Podíl domácností jednotlivců se oproti předchozímu roku zvýšil o 3,5 p. b. na 27,2 %, a naopak podíl úplných rodin se snížil, a to na 60,4 %. Podíl neúplných rodin zůstal stejný jako v předchozím roce (11,4 %), podobně jako podíl nerodinných domácností (0,9 %). V roce 2012 bylo v České republice odhadem 4,25 milionu hospodařících domácností, v nichž žilo zhruba 10,29 milionu osob. Osoby žijící mimo byty, v kolektivních domácnostech a institucích (např. domovy důchodců, dětské domovy, ústavní instituce, věznice), ve kterých se šetření *Životní podmínky* neprovádí, nejsou v tomto počtu zahrnuty. V průměru připadalo na jednu domácnost 2,42 členů. Následující graf ukazuje složení domácností z hlediska jednotlivých typů v roce 2012.

Graf 1: Hospodařící domácnosti podle typu v roce 2012

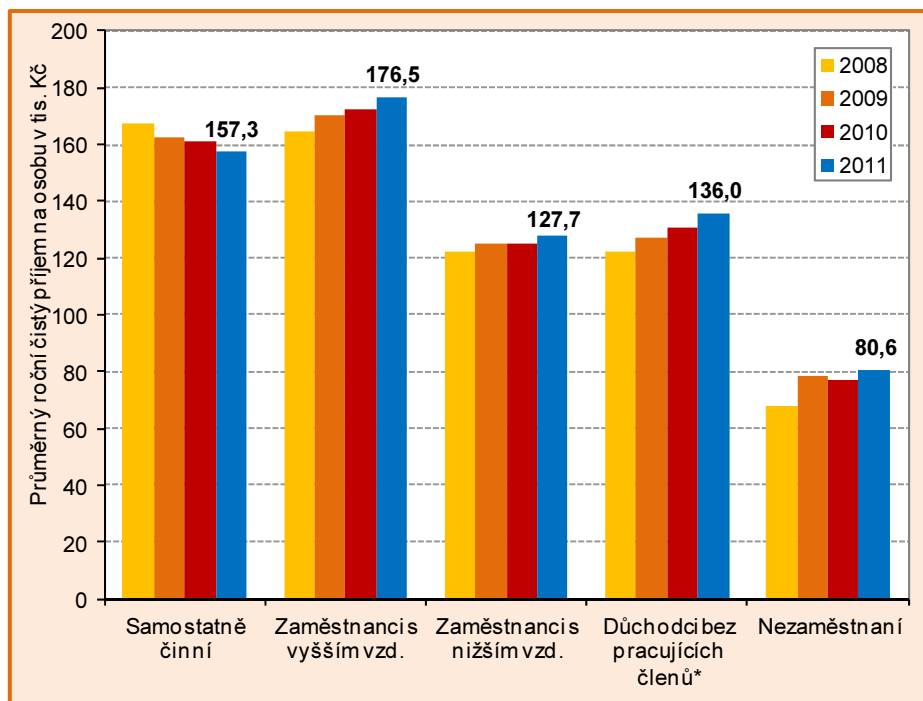

* děti zde bereme jako nezaopatřené děti tj. děti, které ještě nedosáhly věku 26 let a v současné době se připravují na výkon svého povolání (studují)

Příjmy domácností za rok 2011 nominálně zaznamenaly mírný růst, reálně však již druhým rokem po sobě zvolna klesaly. Zároveň rychleji než příjmy domácností rostly jejich výdaje na bydlení. Mírné zhoršení situace oproti předchozímu roku se projevilo i v subjektivním hodnocení domácností, které si častěji nemohly dovolit sledované výdaje, s příjmy vycházely hůře než v předchozím roce a náklady na bydlení vnímaly jako větší zátěž.

V oblasti sociálního a daňového systému došlo ke zdánlivě malým změnám, které ovšem měly významný vliv na příjmové rozložení domácností, a v důsledku toho i na vývoj míry ohrožení příjmovou chudobou. V první řadě to byla valorizace důchodů k 1. lednu 2011, a to o 60 Kč měsíčně na základní výměře důchodu a o 3,9 % na procentní výměře důchodu. Čisté peněžní příjmy domácností nepracujících důchodců se tak zvýšily v průměru o 445 Kč za měsíc. Díky tomuto nárůstu se domácnosti důchodců posunuly v příjmovém rozdělení blíže k mediánu a celková míra ohrožení příjmovou chudobou nepatrně poklesla, z 9,8 % na 9,6 %. Druhou změnou bylo uplatnění tzv. „povodňové daně“ v podobě snížení slevy na dani na poplatníka, čímž se zvýšila daňová zátěž výdělečně činných osob o 100 Kč za měsíc. Tato změna se reálně nejvíce dotkla tzv. „střední třídy“, u níž měla dopad na zvýšení podílu osob, které se ocitly pod hranicí chudoby. Podíl osob ohrožených chudobou, které bydlely v domácnosti s ekonomicky aktivními členy, tak i nadále rostl – ze 4,0 % v roce 2011 na 4,5 % v roce 2012.

Graf 2: Vývoj čistého peněžního příjmu domácností podle postavení osoby v čele za roky 2008 – 2011 (v tis. Kč)

* osoby pobírající starobní nebo invalidní důchod žijící v domácnosti bez pracujících členů

V roce 2011 dosáhl v průměrné domácnosti úhrnný čistý roční peněžní příjem na osobu (počítaný z celkového příjmu domácnosti) 147,5 tis. Kč, tedy o 2,9 tis. Kč více než v roce 2010. Jak vidíme v grafu 2, z hlediska postavení osoby v čele domácnosti rostly příjmy všem skupinám, s výjimkou domácností samostatně činných, jejichž příjmy již třetí rok po sobě klesaly. Jejich příjmy negativně ovlivnila horší ekonomická situace

v zemi provázaná s nižším odbytem zboží a služeb. V tomto ekonomicky nepříznivém období navíc začala určitá část dosud nezaměstnaných podnikat a jejich příjmy byly z počátku omezené. Čisté roční příjmy domácností samostatně činných se v důsledku toho v přepočtu na osobu snížily oproti předchozímu roku o 2,5 % na 157,3 tis. Kč. Tím se prohloubil rozdíl mezi výší příjmů domácností samostatně činných a domácností zaměstnanců s vyšším vzděláním, kterým čisté roční příjmy naopak vzrostly o 2,3 % na 176,5 tis. Kč na osobu. Čisté roční příjmy těchto dvou skupin domácností se díky tomu od sebe opět vzdálily a rozdíl daných příjmů mezi oběma skupinami tak činil už 19,2 tis. Kč. Naproti tomu diference příjmů uvnitř skupiny zaměstnanců se ve srovnání s předchozím rokem mírně snížila. Roční čisté příjmy zaměstnanců s nižším vzděláním v roce 2011 vzrostly na 127,7 tis. Kč na osobu, tedy podobnou měrou jako příjmy zaměstnanců s vyšším vzděláním. Díky už zmiňované valorizaci rostly také roční čisté příjmy domácností nepracujících důchodců, a to na 140,0 tis. Kč na osobu, tj. meziročně o 4,0 %. Zvýšily se rovněž čisté roční příjmy domácností nezaměstnaných, na 80,6 tis. Kč.

Růst počtu osob ohrožených chudobou, který se projevoval v předchozích dvou letech, se zastavil. Osob žijících v domácnostech s příjmem pod stanovenou hranicí chudoby (114 953 Kč) bylo v roce 2012 v ČR 990,3 tis., tedy 9,6 % všech osob bydlících v bytech.

Celková míra materiální deprivace vyjadřující podíl osob, které trpí určitým materiálním nedostatkem (nemohou si dovolit některé věci, služby či požitky) oproti předcházejícímu roku mírně vzrostla. Podíl osob žijících v domácnostech, které postrádaly nejméně 3 položky z 9 sledovaných, vzrostl z 16,1 % na 16,8 %, podíl těch, kterým chyběly 4 a více položek, vzrostl z 6,1 % na 6,6 %. Přitom v obou případech významně více stoupl podíl materiálně deprivovaných, kteří měli zároveň příjem pod hranicí chudoby, než těch, kteří měli příjem nad hranicí chudoby.

Tabulka 1: Náklady na bydlení ve vztahu k příjmům domácnosti dle formy užívání bytu v roce 2012

	ČR celkem	Vlastní dům	Byt v osobním vlastnictví	Družstevní byt	Nájemní byt
Průměrný čistý roční peněžní příjem domác. na osobu (v Kč)	147 456	145 360	162 350	139 527	138 164
Průměrné náklady na bydlení na domácnost za rok (v Kč)	64 772	57 940	60 000	64 755	92 762
Podíl nákl. na bydlení na čistých příjmech domácností (v %)	18,2	14,5	16,7	20,2	29,9
Podíl domácností s příjmy pod životním minimem (v %)	3,8	1,5	1,5	5,0	11,1
Jak velkou zátěží byly pro domácnost náklady na bydlení (podíl v %)					
Velkou zátěží	28,5	28,5	21,2	25,2	43,0
Určitou zátěží	63,4	65,1	68,0	66,0	51,3
Žádnou zátěží	8,1	6,5	10,8	8,8	5,8

V tabulce na předchozí stránce jsou některé údaje týkající se výše nákladů na bydlení ve vztahu k příjmům domácnosti, podle formy užívání bytu. Výdaje domácností na bydlení rostly meziročně rychleji než jejich příjmy, zhruba o 3,7 %, což v průměru představovalo 2 388 Kč na domácnost za rok. Proto se také zvýšil podíl příjmů, které na bydlení domácnosti vynakládají – v průměru to bylo 18,2 %, tj. o 0,9 p. b. více než v předchozím roce. Tento vývoj měl zároveň vliv na mírné zvýšení počtu domácností hospodařících s příjmy pod hranicí životního minima (před porovnáním výše příjmů domácnosti a životního minima se nejprve od příjmů odečítají její náklady na bydlení), na celkem 160,1 tis., tedy 3,8 % z celkového počtu domácností. Z hlediska typu mezi nimi převažovaly domácnosti jednotlivců, z hlediska ekonomické aktivity to byly zejména domácnosti nezaměstnaných.

Na všeobecně obtížnější finanční situaci poukazuje i větší obava domácností z dalšího zadlužování – méně domácností než v předchozím roce mělo nějaké půjčky, ať už se jednalo o hypotéku (celkem 14,3 %) nebo o nějaké jiné půjčky a úvěry (celkem 16,3 %). Oproti předchozímu roku vzrostl podíl domácností vnímajících náklady na bydlení jako velkou zátěž, o 1,6 p. b. na 28,5 %. Více domácností než v roce 2011 si zároveň nemohlo dovolit zaplatit např. neočekávaný výdaj ve výši 9 300 Kč (44,0 %) nebo alespoň týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti (43,8 %).

Tabulka 2: Co si domácnosti nemohly dovolit ze svého příjmu v letech 2009 až 2012 (podíl v %)

	2009	2010	2011	2012
Zaplatit ročně alespoň týdenní dovolenou mimo domov všem členům domácnosti	40,6	40,0	42,3	43,8
Jíst maso, drůbež, ryby každý druhý den (nebo jejich vegetariánské náhražky)	11,4	10,5	11,5	13,7
Dostatečně vytápět byt	5,9	5,7	6,9	7,5
Zaplatit z vlastních zdrojů neočekávaný výdaj ve výši několika tisíc Kč*	39,5	39,2	39,7	44,0

* výše tohoto výdaje se stanovuje jako 1/12 hranice chudoby za rok, který je roven roku šetření – 2 (tj. pro rok 2012 za rok 2010); pro šetření v roce 2009 byla tato částka stanovena na 8 000 Kč, v roce 2010 na 8 500 Kč, pro rok 2011 na 9 100 Kč a pro rok 2012 na 9 300 Kč

INDIKÁTORY CHUDOBY A SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

V letošní brožurce nabízíme hlubší vhled do problematiky zjišťování míry chudoby a sociálního vyloučení. Na následujících stránkách se budeme věnovat situaci osob ohrožených chudobou, osob materiálně deprivovaných nebo osob žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou. Tyto skupiny osob jsou dále v textu, jakož i ve všech ostatních výstupech šetření *Životní podmínky*, vymezeny na základě indikátorů definovaných metodikou Eurostatu, využívaných na evropské i národní úrovni. Tyto indikátory jsou počítány za osoby (jedná se o podíly osob, žijících v domácnostech splňujících dané definice), proto také všechny následující údaje budou uváděny za osoby, nikoliv za domácnosti, jak běžně publikujeme ve většině národních výstupů. Znamená to tedy, že níže uváděná čísla bychom měli chápat jako podíly či počty osob, žijících v domácnostech, jež poskytly v šetření *Životní podmínky* dané informace. Uváděné průměry pak jako průměrné náklady či příjmy domácností, v nichž žijí sledované osoby. Pro začátek si vyjasněme, co nám vlastně jednotlivé indikátory říkají a jakým způsobem byly vypočteny.

MÍRA CHUDOBY

Míra ohrožení příjmovou chudobou se počítá jako podíl osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než stanovená hranice chudoby. Ta se nejčastěji stanovuje jako 60 % mediánu (tj. příjmu, který je uprostřed příjmového rozložení, pokud všechny příjmy domácností uspořádáme vzestupně za sebou) ekvivalizovaného disponibilního příjmu. Ekvivalizovaný disponibilní příjem domácnosti se vypočte jako podíl disponibilního příjmu (tj. čistého příjmu, který má domácnost k dispozici) a počtu jejích spotřebních jednotek (který se stanoví tak, že první dospělé osobě v domácnosti přiřadí váhu 1,0, dalším osobám starším 13 let váhu 0,5 a dětem do 13 let včetně váhu 0,3). Vypočtený ekvivalizovaný příjem domácnosti se následně přiřadí všem jejím členům. Hranice chudoby se potom počítá ze souboru všech osob, seřazených vzestupně podle výše ekvivalizovaného disponibilního příjmu domácnosti, v níž dané osoby žijí. Přepočet na spotřební jednotku a nikoliv na osobu je v tomto případě vhodný proto, že zohledňuje velikost a demografické složení domácnosti, přičemž bere v úvahu tzv. úspory z počtu ve vícečlenných domácnostech, tj. úspory na nákladech na předměty a služby sloužící více členům domácnosti.

MÍRA MATERIÁLNÍ DEPRIVACE

Za materiálně deprivované se považují osoby žijící v domácnostech, které uvedly nedostatek či neuspokojivou situaci u 4 a více položek z celkových 9 vybraných. Vybrané položky pro hodnocení míry materiální deprivace zahrnují předměty dlouhodobé spotřeby a situace, kdy domácnost má potíže s uhrazením svých pravidelných plateb. Vybrané předměty dlouhodobé spotřeby, na jejichž vlastnictví byly domácnosti dotazovány, patří mezi ty, jež jsou celospolečensky vnímány jako standard a zároveň určitý ukazatel životní úrovně. Aktuálně se připravuje revize šetření, jejíž součástí bude i výběr předmětů zařazených do indikátoru materiální deprivace. V šetření není zjišťováno stáří nebo technické parametry předmětů, ale pouze to, zda je domácnost vlastní nebo ne; uvnitř skupiny domácností uvádějících, že dané předměty vlastní, lze tedy očekávat velké rozdíly. Mezi materiálně deprivované byly zařazeny pouze takové osoby, které žily v domácnostech uvádějících, že dané předměty nemají, protože si je z finančních důvodů nemohou dovolit. Mezi sledované položky patřilo vlastnictví barevné televize, automatické pračky, automobilu a telefonu, dále se

zjišťovalo, zda se domácnost nedostala do problémů s placením nájmu, půjček, hypotéky nebo pravidelných plateb za energie, zda by byla domácnost schopná zaplatit z vlastních zdrojů neočekávaný výdaj ve výši několika tisíc korun¹, zda si mohla dovolit zaplatit alespoň týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti, dostatečně vytápět byt a kupovat maso či jeho vegetariánské náhražky alespoň každý druhý den. Za materiálně deprivované považujeme osoby, které žily v domácnosti, jenž si z finančních důvodů nemohla dovolit alespoň 4 předměty či výdaje zároveň.

MÍRA PRACOVNÍ INTENZITY

Míru pracovní intenzity počítáme, abychom zjistili podíl osob ve věku do 60 let (tj. věku do kdy jsou osoby obvykle ekonomicky aktivní) žijících v domácnostech, v nichž většina členů nepracuje buď vůbec, nebo pracuje pouze v omezené míře. Koefficient pracovní intenzity domácnosti je počítán za členy domácnosti ve věku 18 až 59 let s výjimkou studujících osob ve věku 18 až 24 let. Pracovní intenzita se vypočte jako podíl počtu měsíců, v nichž tyto osoby pracovaly, váženého velikostí úvazku v daném měsíci, a celkového počtu měsíců v roce. Za domácnosti s nízkou pracovní intenzitou jsou považovány takové domácnosti, které mají pracovní intenzitu nižší než 0,20. Jsou to např. domácnosti, kde žádný člen v roce 2011 nepracoval, nebo některý ze členů domácnosti pracoval, ale jen na zkrácený úvazek, respektive pouze část roku 2011. Takto stanovená pracovní intenzita se následně přiřadí všem osobám v dané domácnosti, které jsou ve věku 0 až 59 let.

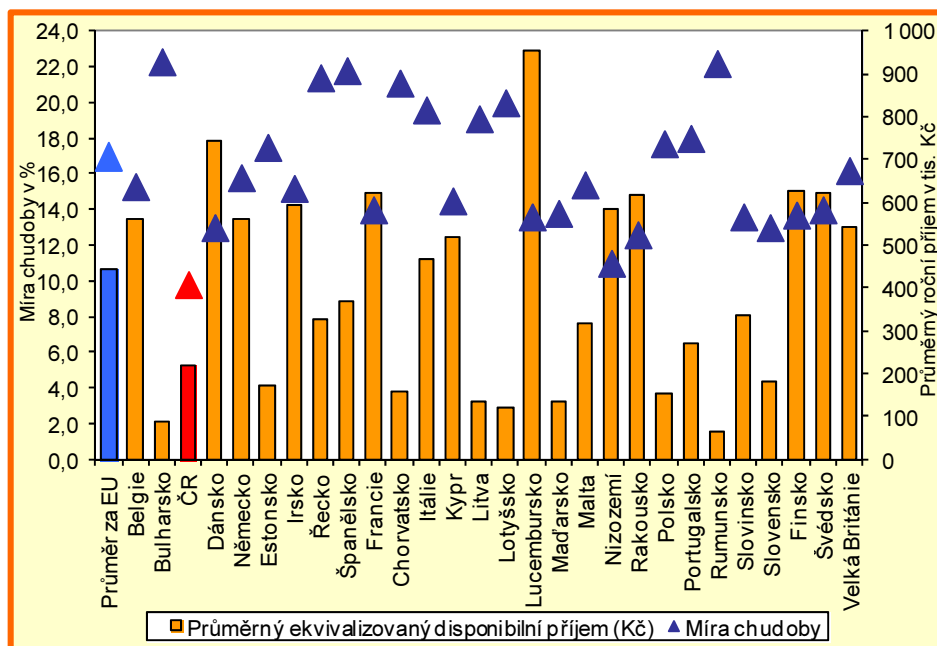
CHUDOBA V ČESKÉ REPUBLICE

Míra ohrožení příjmovou chudobou v ČR patří dlouhodobě k nejnižším z celé EU. V posledních osmi letech se pohybovala mezi 10,4 % v roce 2005 a 8,6 % v roce 2009, kdy dosahovala svého minima. Průměrná míra chudoby za všechny členské země Evropské unie přítom v posledním roce, za něž jsou data dostupná - tj. 2011 - činila 16,9 %. Ve stejném roce míra chudoby v České republice dosáhla sice od roku 2005 svého maxima (9,8 %), ale stále to bylo výrazně méně, než byl celoevropský průměr v daném roce. Tak jak je indikátor chudoby definován, ovšem není moc vhodný pro mezinárodní srovnání, protože odráží ze všeho nejvíce diferenciaci (tj. „rozrůzněnost“) příjmů v jednotlivých zemích, nikoliv to, jak se v dané zemi lidé reálně mají.

Dochází tak například k tomu, že míra chudoby v České republice je sice ve srovnání s jinými evropskými státy i celoevropským průměrem velmi nízká, nicméně velká část českých domácností, nespádajících podle evropské metodiky mezi „chudé“, hospodaří s příjmy násobně nižšími, než je průměrný příjem domácností v Evropské unii. Průměrný ekvivalizovaný disponibilní příjem v ČR ve zmiňovaném roce 2011 dosahoval podle evropské metodiky cca 220 tis. Kč, zatímco průměrný příjem v EU činil po přepočtu na koruny více než dvojnásobek, tj. 443 tis. Kč. Podobný vztah byl i mezi mediánem ekvivalizovaných disponibilních příjmů, na jehož základě se stanovuje hranice chudoby – medián těchto příjmů v daném roce v ČR dosahoval přibližně 194 tis. Kč, zatímco za celou EU to bylo po přepočtu zhruba 385 tis. Kč. Sledované příjmy českých domácností jsou tedy významně nižší, než kolik činí průměr v Evropské unii. Graf na následující stránce zobrazuje porovnání míry chudoby v jednotlivých členských státech Evropské unie současně se srovnáním průměrné výše jejich ekvivalizovaného disponibilního příjmu přepočteného na koruny.

¹ Viz Tabulka 2, strana 11.

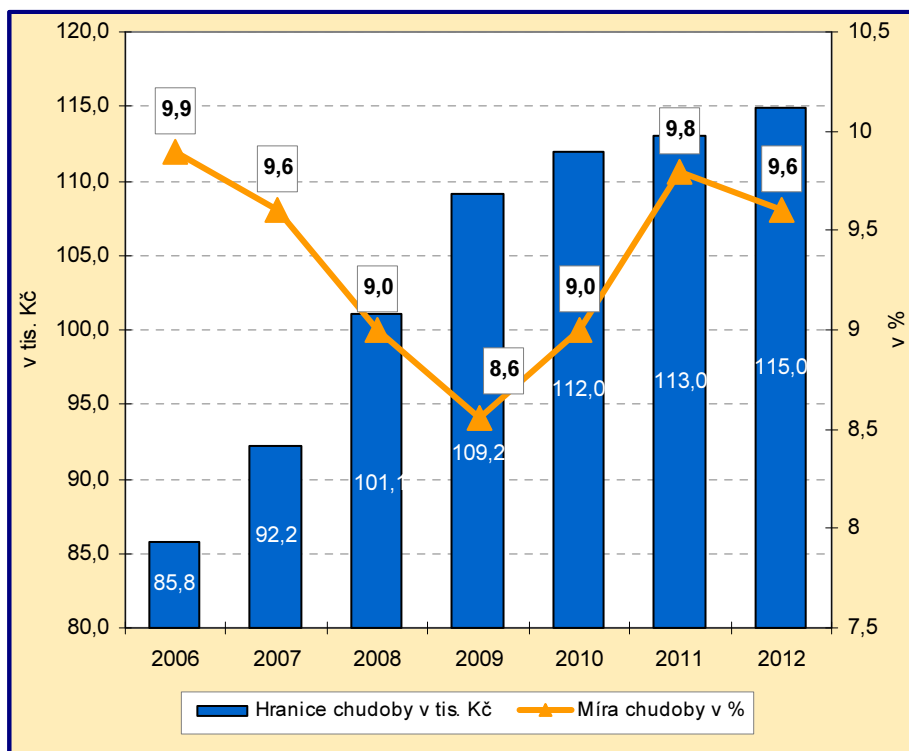
Graf 3: Srovnání míry chudoby (v %) a průměrného ekvivalizovaného disponibilního příjmu (v Eurech) za jednotlivé členské státy Evropské unie v roce 2011

Míra chudoby je jedním z ukazatelů Strategie Evropa 2020, podle níž se Česká republika zavázala vyvinout úsilí směřující ke snížení počtu osob ohrožených příjmovou chudobou do roku 2020 o 30 tisíc osob. Odhad počtu osob ohrožených chudobou přitom jen mezi roky 2011 a 2012 klesl o více než 30 tisíc osob, na 990,3 tis. Počet osob ohrožených chudobou je přitom ovlivňován pohyby v počtu obyvatel ČR a také změnami v počtu osob, na něž jsou přepočítávány výsledky šetření *Životní podmínky*, například v souvislosti s výše zmiňovaným upřesněním počtu osob bydlících v bytech následujícím po zveřejnění výsledků *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. Vzhledem k tomu budeme v brožůře uvádět spíše podíly osob ohrožených chudobou (tj. míru chudoby), než-li absolutní počty takových osob.

Podíl osob ohrožených chudobou až do roku 2009 v ČR zvolna klesal. Počínaje rokem 2010, kdy se na výsledcích šetření *Životní podmínky* poprvé začaly projevovat důsledky hospodářské krize z roku 2008, začal tento podíl mírně stoupat, v roce 2012 se růst zastavil. Míra chudoby, stanovená na základě hranice chudoby odpovídající 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu (tj. 114 953 Kč), za rok 2012 dosáhla 9,6 %. K mírnému poklesu chudoby v tomto roce přispěla i valorizace důchodů zmiňovaná v kapitole „Životní podmínky 2012“, díky níž se snížila míra chudoby osob žijících v domácnostech nepracujících důchodců z 6,7 % na 6,4 %. Pokud by důchody valorizovány nebyly, předpokládaná míra chudoby u nepracujících důchodců by se na základě modelových výpočtů zvýšila na 7,3 % a celková míra chudoby by zůstala na hodnotě 9,8 %, jako v roce 2011. V následujícím grafu můžeme vidět vývoj míry příjmové chudoby a hranice chudoby (stanovené jako 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu) v letech 2006 až 2012.

Graf 4: Vývoj míry příjmové chudoby a hranice chudoby v ČR v letech 2006 až 2012

Abychom lépe pochopili, co přesně znamená „hranice chudoby“ a kdy která domácnost spadne pod tuto hranici, ukážeme si na několika příkladech základních typů domácností, jak vysoký příjem musí domácnost mít, aby osoby v ní žijící byly považovány za ohrožené chudobou. Udávanou hranici chudoby, 114 953 Kč za rok 2012, můžeme chápat jako hranici ročního disponibilního příjmu na jednu spotřební jednotku domácnosti. To znamená, že domácnost, v níž je počet spotřebních jednotek roven jedné - domácnost jednotlivce - bude považována za chudou, pokud nedosáhne čistého příjmu alespoň 114 953 Kč za rok, tj. přibližně 9 580 Kč za měsíc. Počet spotřebních jednotek domácnosti, v níž žijí dvě dospělé osoby (tzn. dvě osoby starší 13 let), ovšem nebude roven 2, ale pouze 1,5 - váha druhé a další dospělé osoby v domácnosti není 1 ale jen 0,5, jak jsme vysvětlovali výše v textu. Z toho vyplývá, že hranice příjmu, kterého musí domácnost o dvou dospělých dosáhnout, aby nespadla mezi chudé, je rovna 1,5násobku 114 953 Kč čistého ročně, což odpovídá příjmu 14 370 Kč měsíčně. Počet spotřebních jednotek neúplné rodiny, která se skládá z jedné dospělé osoby a dítěte mladšího 14 let, potom bude 1,3 - váha dítěte do 13 let včetně je pouze 0,3. Aby tedy taková neúplná rodina nebyla považována za chudou, potřebuje dosáhnout ročně příjmu alespoň 1,3násobku 114 953, tj. 12 454 Kč čistého za měsíc. Více příkladů nabízí tabulka na následující stránce.

Tabulka 3: Hranice ohrožení příjmovou chudobou pro jednotlivé typy domácností za rok 2012 (v Kč za měsíc)

Typ domácnosti	Počet spotřebních jednotek	Hranice chudoby (v Kč měsíčně)
Jednotlivec	1,0	9 580
Dvě dospělé osoby	1 + 0,5 = 1,5	14 370
Rodič s dítětem do 13 let	1 + 0,3 = 1,3	12 454
Rodič se dvěma dětmi 14 let a více	1 + 0,5 + 0,5 = 2,0	19 160
Partneři s jedním dítětem do 13 let	1 + 0,5 + 0,3 = 1,8	17 244
Partneři se dvěma dětmi do 13 let	1 + 0,5 + 0,3 + 0,3 = 2,1	20 118
Partneři se dvěma dětmi 14 let a více	1 + 0,5 + 0,5 + 0,5 = 2,5	23 950
Partneři s dětmi 11, 14 a 16 let	1 + 0,5 + 0,3 + 0,5 + 0,5 = 2,8	26 824

Míra chudoby, s níž jsme až doposud pracovali, se také někdy označuje jako „chudoba po sociálních transferech“. Co se pod tímto označením skrývá, si vysvětlíme na následujících řádcích. V podstatě se jedná o to, že mezi příjmy domácností jsou v tomto případě započteny veškeré její příjmy, tzn. včetně starobních důchodů i všech ostatních sociálních příjmů a dávek státní sociální podpory. To znamená, že výsledná míra chudoby je mnohem nižší, než kdyby příjmy domácností byly redukovány pouze na příjmy pracovní, příjmy z pronájmu nebo z kapitálového majetku, které se domácnosti podařilo „vydělat“. Aby se zjistilo, jak účinné jsou při snižování míry chudoby sociální příjmy, které domácnost pobírá („sociální transfery“), kromě běžně publikované míry chudoby po započtení těchto transferů se počítá také míra chudoby před sociálními transfery. Zvlášť se v tomto případě zkoumá vliv důchodů a vliv ostatních sociálních příjmů a dávek. Česká republika patří dlouhodobě k zemím s nejnižší mírou chudoby nejen po započtení sociálních transferů, ale také před ním. Zároveň patří k zemím, v nichž sociální příjmy nejvýrazněji pomáhají snižovat míru chudoby. Velmi významný vliv na snižování míry chudoby přitom mají právě důchody, díky nimž se míra chudoby redukuje o více než polovinu, což je nejvíce ze všech členských států EU.

Tabulka na následující stránce dokládá vliv sociálních transferů na snižování míry chudoby jednotlivých členských států Evropské unie. V prvním sloupci vidíme, jaká by byla míra chudoby v jednotlivých zemích, pokud by domácnosti nepobíraly žádné sociální dávky (ani starobní důchody). Ve druhém sloupci se nachází míra chudoby po započtení příjmů z důchodů, ale s vynecháním ostatních sociálních dávek. Ve třetím sloupci je potom výsledná míra chudoby po sociálních transferech (tedy po započtení všech sociálních dávek mezi příjmy domácnosti), která je ukazatelem, jenž se v souvislosti s mírou chudoby nejčastěji publikuje. Poslední dva sloupce tabulky ukazují vliv sociálních transferů na snižování míry chudoby, a to zvlášť vliv příjmů z důchodů a vliv sociálních příjmů celkem. Hodnoty v těchto sloupcích nám říkají, o kolik procent se snížila v důsledku daných transferů míra chudoby v jednotlivých zemích.

Tabulka 4: Míra chudoby v jednotlivých členských státech Evropské unie před a po sociálních transferech v roce 2011 (podíl v %)

	Míry chudoby před sociálními transfery celkem	Míra chudoby před sociálními transfery se započtením důchodů	Míra chudoby po sociálních transferech celkem	Vliv transferů důchodů na snížení chudoby	Celkový vliv sociálních transferů na snížení chudoby
Průměr za EU	44,1	26,3	16,9	40,4	61,7
Belgie	42,0	27,8	15,3	33,8	63,6
Bulharsko	41,5	27,1	22,3	34,7	46,3
Česká republika	37,8	18,0	9,8	52,4	74,1
Dánsko	40,4	28,4	13,0	29,7	67,8
Německo	44,6	25,1	15,8	43,7	64,6
Estonsko	41,1	24,9	17,5	39,4	57,4
Irsko	50,5	39,6	15,2	21,6	69,9
Řecko	44,9	24,8	21,4	44,8	52,3
Španělsko	44,8	29,8	21,8	33,5	51,3
Francie	44,2	24,7	14,0	44,1	68,3
Chorvatsko	46,7	30,7	21,1	34,3	54,8
Itálie	44,9	24,4	19,6	45,7	56,3
Kypr	33,1	23,5	14,5	29,0	56,2
Litva	46,6	27,3	19,1	41,4	59,0
Lotyšsko	49,4	31,8	20,0	35,6	59,5
Lucembursko	43,8	27,2	13,6	37,9	68,9
Maďarsko	51,8	26,9	13,8	48,1	73,4
Malta	36,9	22,9	15,4	37,9	58,3
Nizozemí	36,9	20,9	11,0	43,4	70,2
Rakousko	43,6	24,9	12,6	42,9	71,1
Polsko	43,4	24,1	17,7	44,5	59,2
Portugalsko	42,5	25,4	18,0	40,2	57,6
Rumunsko	49,8	29,1	22,2	41,6	55,4
Slovinsko	40,2	24,2	13,6	39,8	66,2
Slovensko	38,3	19,5	13,0	49,1	66,1
Finsko	41,3	27,4	13,7	33,7	66,8
Švédsko	42,4	27,9	14,0	34,2	67,0
Velká Británie	43,4	30,5	16,2	29,7	62,7

Kromě míry chudoby za osoby celkem, se dále počítají míry chudoby za jednotlivé skupiny osob, tzn. míry chudoby uvnitř skupiny osob definované nějakým společným znakem, jako je například věk, vzdělání, pohlaví, ekonomická aktivita osoby nebo typ domácnosti, v níž daná osoba žije. Uvedené dílčí míry chudoby a počty osob ohrožených chudobou v jednotlivých skupinách jsou zvláště důležitými ukazateli pro cílené nastavení sociální politiky a různých programů sociálního začleňování a prevence chudoby. Ukazatele jsou hojně využívány ministerstvem práce a sociálních věcí, podobně jako podrobné ukazatele materiální deprivace a osob žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou, jimiž se budeme zabývat dále v textu.

Následující tabulka zobrazuje vývoj dílčí míry chudoby pro osoby rozčleněné podle pohlaví, věku, jejich ekonomické aktivity, vzdělání, typu domácnosti, v níž žijí a podle kraje za poslední 4 roky. Z tabulky je dobře patrné, že osobami nejvíce ohroženými chudobou jsou osoby nezaměstnané, žijící v neúplných rodinách a v domácnostech s nízkou vzdělanostní úrovní. Podíl nezaměstnaných osob žijících v domácnostech s příjmy pod hranici chudoby dosáhl v roce 2012 v ČR 46,7 %. Druhou nejvíce ohroženou skupinou jsou osoby žijící v neúplných rodinách, v nichž se míra chudoby v roce 2012 dostala na 31,3 %, což ovšem znamená nejméně za poslední 4 roky. Od roku 2009 chudoba osob žijících v neúplných rodinách poklesla o 9 %.

Tabulka 5: Vývoj míry chudoby za osoby podle uvedeného členění v letech 2009 až 2012 (podíl v %)

Skupina osob	Rok šetření			
	2009	2010	2011	2012
Osoby celkem	8,6	9,0	9,8	9,6
- muži	7,5	8,0	8,9	8,7
- ženy	9,5	10,0	10,6	10,5
Osoby do 18 let	13,3	14,3	15,2	13,9
- 18 až 24 let	11,0	11,2	12,7	13,4
- 25 až 49 let	7,1	8,0	9,1	8,7
- 50 až 64 let	6,9	6,8	7,4	8,8
- 65 a více let	7,2	6,8	6,6	6,0
Osoby pracující	3,2	3,7	4,0	4,6
- nezaměstnané	46,9	40,6	46,4	46,7
- nepracující důchodci	7,1	6,6	6,7	6,4
Jednotlivci celkem	19,5	18,0	18,2	14,9
- muži	15,1	11,6	13,7	11,5
- ženy	22,2	22,0	21,2	17,2
Neúplné rodiny s dětmi	40,3	37,7	35,6	31,3
Vzdělanostní úroveň domácností*				
- nízká úroveň	31,3	33,4	31,0	30,7
- střední úroveň	7,8	8,4	10,0	10,0
- vysoká úroveň	3,5	3,2	3,3	2,6
Osoby dle krajů:				
- Hl. m. Praha	4,6	4,0	4,6	6,2
- Středočeský kraj	7,5	7,4	6,1	7,3
- Jihočeský kraj	5,3	7,8	7,2	8,1
- Plzeňský kraj	8,5	6,1	7,4	5,7
- Karlovarský kraj	12,2	9,6	11,7	10,3
- Ústecký kraj	11,5	16,4	19,0	16,0
- Liberecký kraj	7,6	7,6	5,3	7,0
- Královéhradecký kraj	6,3	6,0	7,3	8,2
- Pardubický kraj	6,9	10,0	10,8	9,3
- Vysočina	5,8	7,8	6,5	7,0
- Jihomoravský kraj	9,7	10,4	11,5	10,0
- Olomoucký kraj	15,8	11,1	11,9	13,5
- Zlínský kraj	5,8	9,1	10,7	8,3
- Moravskoslezský kraj	12,1	11,9	15,1	14,7

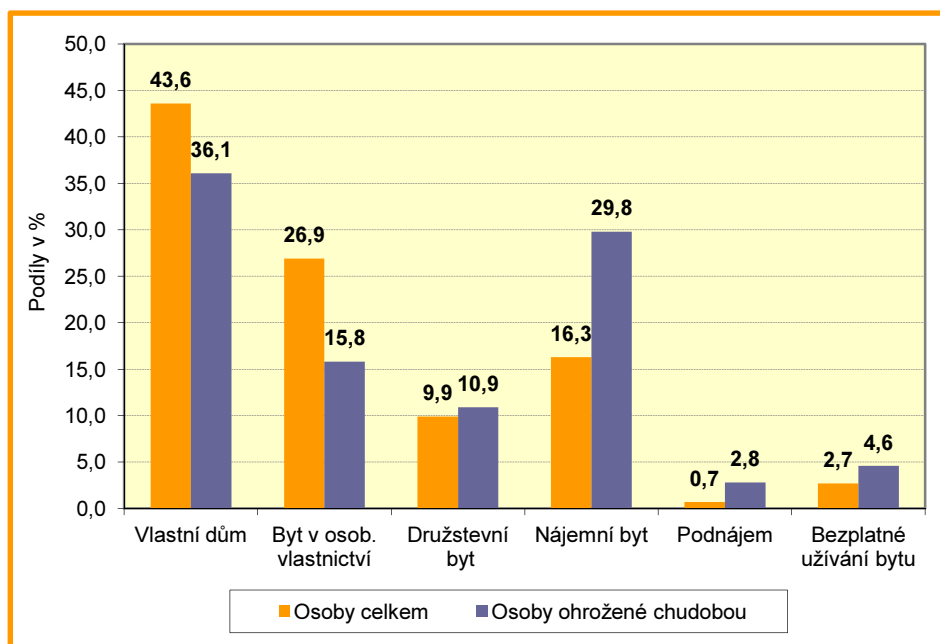
* vzdělanostní úroveň domácnosti je určena na základě vzdělání osoby v čele domácnosti a jeho partnerky;
nízká: osoba v čele a jeho partnerka mají nejvýše základní vzdělání
střední: osoba v čele nebo jeho partnerka má středoškolské vzdělání, nikdo z nich však nemá vysokoškolské
vysoká: osoba v čele nebo jeho partnerka mají vysokoškolské vzdělání

BYDLENÍ A CHUDOBA

Situace osob ohrožených chudobou je v mnoha ohledech specifická. V oblasti bydlení, které je jednou z hlavních složek zjišťování *Životní podmínky*, se odráží problémy, které domácnosti osob ohrožených chudobou mají s hospodařením se svými příjmy.

V první řadě je třeba si ujasnit, kde vlastně osoby ohrožené chudobou žijí, respektive na základě jakého vztahu užívají byt, v němž bydlí. Nejčastějším druhem bydlení za všechny osoby v ČR je bydlení ve vlastním domě, následované bydlením v bytě v osobním vlastnictví – celkem 43,6 % osob žije ve vlastním domě, ve vlastním bytě potom žije 26,9 % osob. Celkem tedy ve „vlastním“ bydlí 70,5 % osob, dalších 9,9 % osob žije v družstevních bytech, v nájmu potom žije 16,3 % osob.

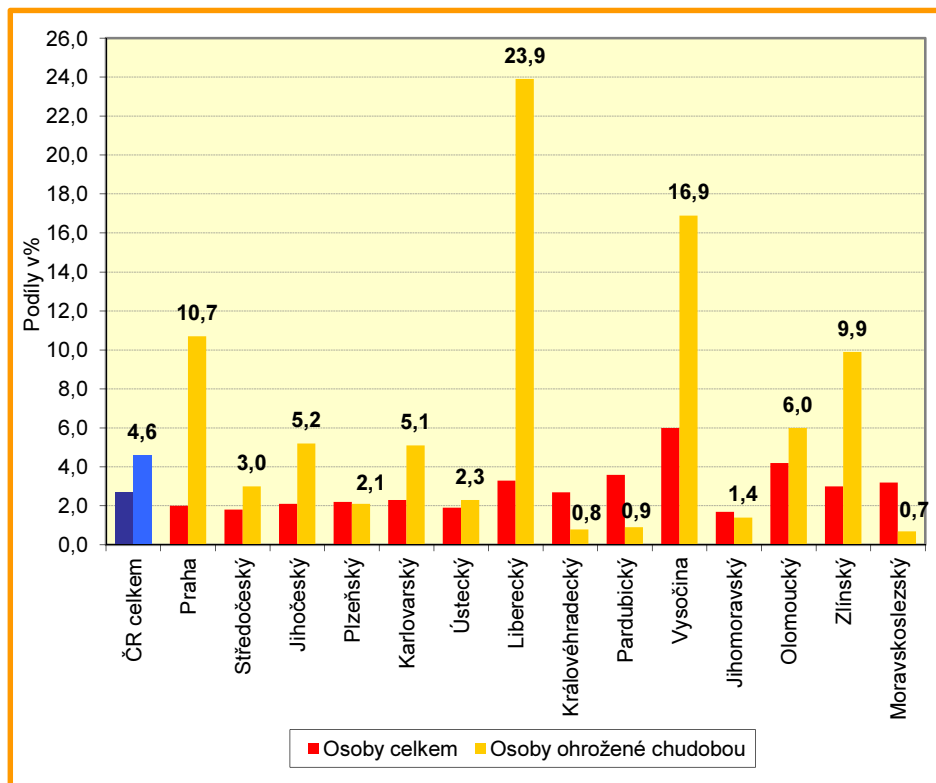
Graf 5: Osoby celkem a osoby ohrožené chudobou podle právní formy užívání bytu v roce 2012 (podíly v %)

Jak vidíme z předchozího grafu, osoby ohrožené chudobou žijí ve vlastním domě pouze v 36,1 % případech, 15,8 % žije v bytě v osobním vlastnictví - celkem tedy ve „vlastním“ žije jen 51,9 % z nich. Výrazně více chudých však žije v nájmu – 29,8 %. Náklady na bydlení v nájemních bytech jsou přitom jednoznačně nejvyšší ze všech možných forem bydlení. Pouze vyšší podíl osob užívajících byt bezplatně (tzn. osoby bydlící u příbuzných, nebo ve služebním bytě), a to zejména v Praze, v Libereckém kraji a na Vysočině, snižuje průměrné náklady na bydlení osob ohrožených chudobou. V Praze a v Liberci jsou díky tomu náklady na bydlení osob ohrožených chudobou výrazně nižší než u osob celkem.

Podíly osob užívajících byt bezplatně (tj. žijících u příbuzných, známých nebo ve služebním bytě) za jednotlivé kraje, za osoby celkem a za osoby ohrožené chudobou zobrazuje následující graf. Ve většině krajů je podíl osob žijících v těchto bytech vyšší, spadají-li mezi ohrožené chudobou.

Graf 6: Podíly osob (v %) bydlících v bytě bezplatně, za osoby celkem a za osoby ohrožené chudobou v roce 2012 v jednotlivých krajích

Průměrné náklady na bydlení osob ohrožených chudobou za jednotlivé kraje úzce souvisí s převažující formou bydlení v kraji. V krajích, kde je vysoký podíl osob ohrožených chudobou žijících v nájemních bytech, patří náklady na bydlení k vyšším, tam, kde je podíl bezplatného bydlení oproti ostatním krajům vysoký, patří náklady na bydlení k nejnižším. V následující tabulce můžeme porovnat průměrnou měsíční výši výdajů domácností na bydlení a podíly osob v domácnostech, pro něž jsou náklady na bydlení velkou zátěží, za osoby celkem a za osoby ohrožené chudobou.

Tabulka 6: Náklady na bydlení v roce 2012 a podíl osob v domácnostech, pro něž jsou náklady na bydlení velkou zátěží

	Průměrné měsíční náklady domácností na bydlení (za osoby v Kč)		Osoby v domácnostech, pro něž jsou náklady na bydlení velkou zátěží (v %)	
	Osoby celkem	Osoby ohrožené chudobou	Osoby celkem	Osoby ohrožené chudobou
ČR celkem	5 725	5 479	28,6	56,2
Praha	7 512	5 983	23,0	40,1
Středočeský	5 484	5 938	26,3	51,7
Jihočeský	5 165	4 957	22,1	47,5
Plzeňský	5 526	5 094	25,0	35,2
Karlovarský	5 705	5 859	32,4	83,5
Ústecký	5 875	5 894	32,0	58,1
Liberecký	6 106	4 670	29,6	29,6
Královéhradecký	5 493	5 012	25,6	39,9
Pardubický	4 763	4 708	36,0	42,7
Vysočina	4 761	4 903	27,1	73,9
Jihomoravský	5 787	5 441	26,2	55,9
Olomoucký	5 079	4 909	39,4	75,4
Zlínský	5 234	4 984	29,8	54,8
Moravskoslezský	5 768	5 888	32,9	65,6

Osoby ohrožené chudobou, které žijí v Karlovarském kraji, patří k těm, jejichž domácnosti vydávají na bydlení měsíčně nejvyšší částku. Zároveň 83,5 % z nich žije v domácnostech, které náklady na bydlení vnímají jako velkou zátěž. Republikový průměr je přitom 56,2 %. Osoby ohrožené chudobou žijící v Karlovarském kraji zároveň nejčastěji žijí v nájmních bytech – celkem 51,5 % z nich. Celkově přitom žije v Karlovarském kraji v nájmu pouze 13,4 % osob, což je v tomto případě méně než průměr za ČR. V tomto kraji zároveň osoby ohrožené chudobou dosahují nejnižšího průměrného příjmu, který v tomto případě činí 56 698 Kč čistého na osobu za rok, tedy téměř o 6 tisíc méně, než kolik činí průměr za celou ČR. Průměrné příjmy osob ohrožených chudobou v jednotlivých krajích, a jak s těmito příjmy osoby vycházel, ukazuje tabulka na další stránce.

Tabulka 7: Průměrné roční čisté příjmy osob ohrožených chudobou a jejich subjektivní pohled na to, jak s těmito příjmy vycházejí za jednotlivé kraje ČR

	Průměrný čistý roční peněžní příjem na osobu (v Kč)	Podíl osob (v %) v domácnostech vycházejících se svými příjmy:					
		s velkými obtížemi	s obtížemi	s menšími obtížemi	docela snadno	snadno	velmi snadno
ČR celkem	62 535	34,6	33,0	23,7	6,3	2,1	0,4
Praha	65 232	21,5	38,5	28,4	6,3	5,2	0,0
Středočeský	63 140	40,2	20,5	37,1	1,3	0,4	0,6
Jihočeský	71 997	24,9	37,6	34,0	3,5	0,0	0,0
Plzeňský	72 691	19,9	46,7	19,9	13,4	0,0	0,0
Karlovarský	56 698	36,4	43,5	10,5	7,0	2,5	0,0
Ústecký	57 134	40,0	22,5	24,3	7,2	6,1	0,0
Liberecký	66 581	31,0	43,6	16,2	6,2	3,0	0,0
Královéhradecký	62 694	14,0	33,5	29,3	15,3	7,9	0,0
Pardubický	70 901	35,7	27,5	25,5	11,4	0,0	0,0
Vysočina	58 532	43,0	33,3	20,4	2,2	1,0	0,0
Jihomoravský	63 927	26,5	28,5	34,9	7,5	0,5	2,1
Olomoucký	62 815	50,5	30,2	11,7	6,6	0,7	0,4
Zlínský	63 428	28,1	44,1	21,8	5,3	0,8	0,0
Moravskoslezský	58 051	41,7	39,8	13,5	4,2	0,6	0,2

Nejhůře s příjmy vycházejí osoby žijící v domácnostech v Olomouckém kraji – 50,5 % osob žilo v domácnosti, která s příjmy vycházela s velkými obtížemi. Naopak nejlépe na tom byly osoby ohrožené chudobou žijící v Královéhradeckém kraji – s velkými obtížemi s příjmy vycházelo jen 14,0 % z nich.

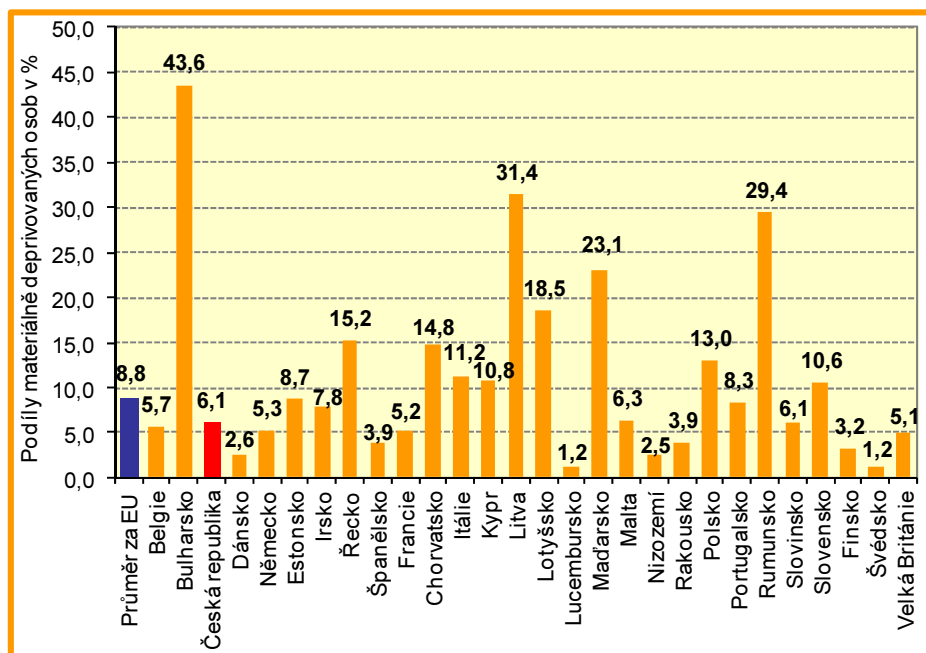
Jaký podíl příjmů vlastně dávají na bydlení domácnosti hospodařící s příjmy pod hranici chudoby? V průměru to v roce 2012 bylo 40 % příjmů, tedy téměř dvakrát tolik, než kolik celkem dávají na bydlení domácností v ČR.

MATERIÁLNÍ DEPRIVACE OSOB

Indikátor materiální deprivace patří na rozdíl od indikátoru chudoby k těm, k jejichž sestavení není třeba žádných složitých výpočtů, díky čemuž je také mnohem snadněji pochopitelný a není třeba ho nijak složitě vysvětlovat. Materiální deprivace popisuje stav, kdy osoby žijí v podmínkách, které jsou z materiálního hlediska nevyhovující, mohou člověku způsobovat nepříjemné pocity a v krajním případě ho vylučovat na okraj společnosti.

V roce 2012 žilo v ČR celkem 682,7 tis. materiálně deprivovaných osob, míra materiální deprivace dosahovala 6,6 % a intenzita deprivace (tj. průměrný počet položek, které deprivované osoby postrádaly) byl 4,5. Míra materiální deprivace se oproti roku 2011 mírně zvýšila, a to po delší stagnaci, kdy se mezi roky 2009 až 2011 pohybovala mezi 6,1 a 6,2 %. Průměrná celoevropská míra materiální deprivace za rok 2011, za něž jsou k dispozici poslední data, dosahovala 8,8 %, tedy o něco více než u nás. K ilustraci toho, jak je na tom Česká republika v otázce míry materiální deprivace ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi, slouží následující graf.

Graf 7: Srovnání míry materiální deprivace v jednotlivých členských státech Evropské unie za rok 2011

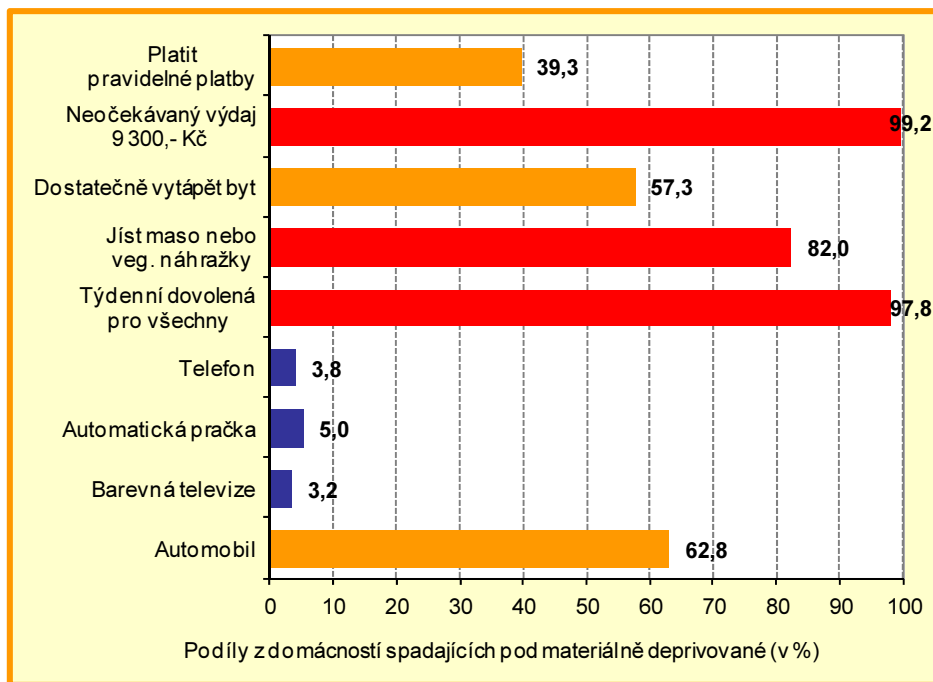

Data zobrazená v grafu nám ukazují, že na materiální situaci osob v jednotlivých členských státech EU se mnohem více, než na indikátoru míry chudoby (který odráží spíše úroveň diferenciacie příjmů uvnitř jednotlivých zemí), odráží vyspělost a celková hospodářská a ekonomická situace jednotlivých zemí. V zemích jako je Bulharsko a Rumunsko je míra materiální deprivace několikanásobně vyšší než v ostatních zemích.

Aby výpovědní hodnota tohoto indikátoru byla dostatečná, je třeba dobře zvolit položky, které do něj budou zahrnuty. Jak bylo uvedeno výše v definici indikátoru, jedná se o 9 vybraných položek (vlastnictví barevné televize, automatické pračky, automobilu a telefonu, schopnost domácnosti platit pravidelné platby za nájem, půjčky, hypotéku a energie, zaplatit z vlastních zdrojů neočekávaný výdaj ve výši několika tisíc korun, zaplatit alespoň týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti, dostatečně vytápět byt a kupovat maso či jeho vegetariánské náhražky alespoň každý druhý den). Mezi

materiálně deprivované jsou zahrnuty osoby žijící v domácnostech, které si z finančních důvodů nemohou dovolit 4 a více z nich. Jednotlivé položky se mezi těmi, co si domácnosti nemohly dovolit, vyskytovaly různě často. Některé - jako například zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 9 300 Kč, nebo týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti - si nemohlo dovolit téměř 100 % domácností spadajících pod materiálně deprivované. Naopak televizi, pračku nebo telefon nevlastnilo z finančních důvodů pouze do 5% materiálně deprivovaných domácností. V následujícím grafu můžeme vidět, jaký podíl domácností spadajících mezi materiálně deprivované mělo finanční problémy u jednotlivých zjišťovaných položek. Červeně jsou vyznačené položky, s nimiž měla problém největší část domácností, modře ty, s nimiž domácnosti problémy příliš neměly.

Graf 8: Podíly materiálně deprivovaných domácností majících problém u vybrané položky (v %)

Podíly za osoby se výrazněji odlišovaly od podílů za domácnosti pouze v případě položky „placení pravidelných plateb domácnosti“ – celkem 48,4 % materiálně deprivovaných osob žilo v domácnostech, které měly problém právě s ním. Vyšší podíl deprivovaných osob než domácností, v nichž tyto osoby žily, v tomto případě naznačuje, že dané domácnosti byly co do počtu členů větší než průměrná domácnost v ČR.

Jak se promítá skutečnost, že osoby spadají mezi materiálně deprivované, do jejich bydlení? Kde takové osoby bydlí a jak se jejich bytové podmínky liší od toho, jak žijí

průměrné domácnosti? V první řadě je třeba si ujasnit, že ačkoliv pouze necelých 43 % materiálně deprivovaných osob je zároveň ohroženo chudobou, žijí v domácnostech, které s příjmy vychází hůře než domácnosti hospodařící s příjmem pod hranici chudoby. Průměrný čistý roční příjem materiálně deprivovaných je přitom zhruba o třetinu vyšší než příjem osob ohrožených chudobou (v roce 2012 činil celkem 94 637 Kč). Výdaje na bydlení jsou zároveň pro materiálně deprivované subjektivně větší zátěží, než pro osoby ohrožené chudobou, přestože průměrný podíl příjmů, který na něj vynakládají, je nižší. V následující tabulce můžeme porovnat subjektivní vnímání výše nákladů na bydlení a schopnosti domácnosti vyjít s jejím příjmem za osoby materiálně deprivované, ohrožené chudobou a za osoby žijící v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou.

Tabulka 8: Jak domácnost vychází s příjmem a jak vnímá náklady na bydlení za jednotlivé skupiny sociálně vyloučených osob (podíly v %)

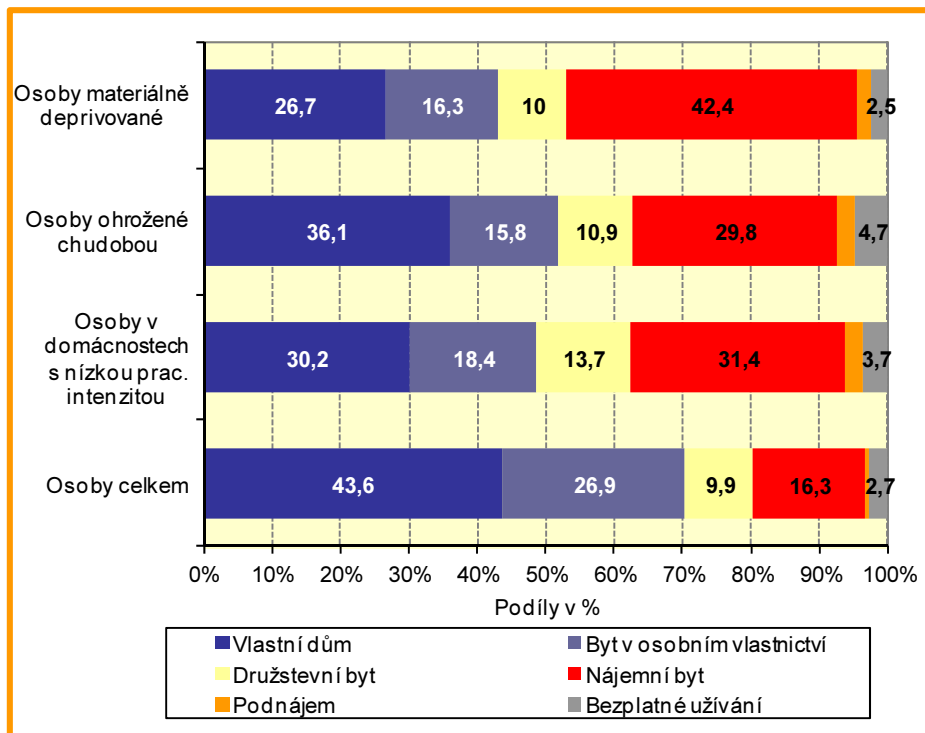
	Osoby celkem	Osoby ohrožené chudobou	Osoby materiálně deprivované	Osoby v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou
Průměrný čistý roční příjem na osobu v Kč	147 456	62 535	94 637	83 861
Domácnost vycházela se svým příjmem (podíly v %)				
- s velkými obtížemi	9,3	34,6	56,6	38,2
- s obtížemi	21,8	33,0	33,0	30,9
- s menšími obtížemi	36,1	23,7	9,9	19,2
- docela snadno	24,0	6,3	0,4	8,0
- snadno	7,9	2,1	0,0	3,5
- velmi snadno	0,9	0,4	0,0	0,1
Průměrné měsíční náklady na bydlení za dom. v Kč	5 398	5 501	6 292	5 821
Náklady na bydlení jsou pro domácnost (podíly v %)				
- velkou zátěží	28,6	56,2	78,0	62,8
- určitou zátěží	64,0	41,1	21,4	34,8
- žádnou zátěží	7,4	2,7	0,6	2,4

Materiálně deprivovaní patří mezi osoby, které nejčastěji žijí v nájmních bytech – zatímco v průměru žije v nájmu 16,3 % osob, mezi osobami ohroženými chudobou je to 29,8 %, v případě osob žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou 31,4 % a u materiálně deprivovaných osob tvoří tento podíl 42,4 %. Proto jsou jejich náklady na bydlení z uvedených skupin osob nejvyšší - v průměru činí za materiálně deprivované osoby náklady na bydlení 6 292 Kč na domácnost měsíčně. Přestože v poměru ke svým

příjmům nevydávají materiálně deprivovaní na bydlení tolik jako chudí, v absolutních číslech jsou jejich výdaje o 791 Kč měsíčně vyšší, než výdaje osob žijících v domácnostech s příjmy pod hranicí chudoby.

Následující graf zobrazuje podíly osob využívajících jednotlivých forem bydlení, v závislosti na tom, do jaké skupiny sociálně vyloučených spadají.

Graf 9: Právní forma užívání bytu za osoby ohrožené chudobou, materiálně deprivované, žijící v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou a za osoby celkem (podíly v %)

Víme již, že indikátor materiální deprivace vyjadřuje podíl osob žijících v domácnostech, které si z finančních důvodů nemohou dovolit vybrané výdaje, platby a předměty dlouhodobé spotřeby. Víme již také, že ne všechny sledované položky se mezi chybějícími vyskytují stejně často. Jaký je však podíl osob, jež si sledované výdaje nemohou dovolit, mezi těmi, které jsou ohrožené chudobou nebo žijí v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou? V obou skupinách je tento podíl významně vyšší, než je průměr za celou populaci. Zejména v případě dovolené a neočekávaného výdaje jsou podíly těch, které si tyto výdaje nemohou dovolit, mezi uvedenými skupinami osob oproti průměru téměř dvojnásobné.

Tabulka 9: Podíly osob žijících v domácnostech, které si nemohou dovolit sledované výdaje (v %)

	Osoby celkem	Osoby ohrožené chudobou	Osoby materiálně deprivované	Osoby v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou
Zaplatit ročně alespoň týdenní dovolenou mimo domov všem členům domácnosti	43,5	81,3	98,2	82,0
Jíst maso, drůbež, ryby každý druhý den (nebo jejich vegetariánské náhražky)	12,5	33,5	81,4	35,2
Dostatečně vytápět byt	6,7	15,3	53,7	17,6
Zaplatit z vlastních zdrojů neočekávaný výdaj ve výši několika tisíc Kč*	42,4	79,6	99,5	81,7

Zatímco v průměru žilo v domácnostech, jež si nemohly dovolit týdenní dovolenou 43,5 % osob, mezi osobami ohroženými chudobou to bylo 81,3 %, 82,0 % v případě osob žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou a 98,2 % u osob materiálně deprivovaných. Větší rozdíly mezi podíly osob, které si nemohly dovolit daný výdaj, můžeme sledovat u položek „jíst maso alespoň každý druhý den“ a „dostatečně vytápět byt“. Kupovat si pravidelně maso si nemohlo dovolit 81,4 % materiálně deprivovaných, což bylo 6,5 krát více než v populaci celkem, a zároveň to bylo 2,4 krát více než v případě osob ohrožených chudobou, které si tento výdaj nemohly dovolit pouze ve 33,5 % případů. Zajímavé je, že s tímto výdajem, podobně jako s výdajem na vytápění bytu mělo problémy mnohem více domácností materiálně deprivovaných, než třeba s placením pravidelných plateb. Domácnosti tak spíše zaplatí své pravidelné platby, aby se nedostaly mezi dlužníky, než výdaje, které nejsou „nezbytně nutné“.

OSOBY V DOMÁCNOSTECH S NÍZKOU PRACOVNÍ INTENZITOU

Situace osob žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou je v mnohém podobná situaci osob ohrožených chudobou, jak mimo jiné ukazovala předchozí tabulka. Zhruba 55 % osob v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou totiž zároveň patřilo mezi osoby ohrožené chudobou.

Podíl osob ve věku do 60 let žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou (tj. pracovní intenzitou menší než 0,2) v ČR od roku 2009 mírně stoupá – z 6,0 % v roce 2009 vzrostl během posledních čtyř let na 6,8 % v roce 2012. Vyšší nárůst přitom zaznamenává podíl mužů žijících v těchto domácnostech než podíl žen - od roku 2009 vzrostl ze 4,9 % na 6,1 %, zatímco podíl žen vzrostl pouze o 0,3 p. b., ze 7,2 % na 7,5 %. Významný pokles zaznamenal naopak u osob žijících v neúplných rodinách, kde za poslední čtyři roky poklesl o 11,5 p. b., z 31,8 % v roce 2009 na 20,3 % v roce 2012. Blíže viz následující tabulka.

Tabulka 10: Vývoj podílu osob ve věku do 60 let žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou v letech 2009 až 2012 (podíly v %)

Skupina osob	Rok šetření			
	2009	2010	2011	2012
Osoby celkem	6,0	6,4	6,6	6,8
- muži	4,9	5,2	5,8	6,1
- ženy	7,2	7,6	7,4	7,5
Osoby do 18 let	6,2	7,0	6,9	6,6
- 18 až 24 let	3,6	4,7	4,6	5,1
- 25 až 49 let	3,9	4,2	4,7	4,9
- 50 až 59 let	12,6	12,3	12,2	13,1
Osoby pracující	0,0	0,1	0,0	0,0
- nezaměstnané	36,4	33,1	34,3	36,1
- nepracující důchodci	55,0	45,8	46,7	51,2
Jednotlivci celkem	17,4	16,0	16,2	17,2
- muži	13,5	11,3	12,5	15,6
- ženy	23,1	22,4	22,0	19,5
Neúplné rodiny s dětmi	31,8	24,4	27,5	20,3
Osoby dle krajů:				
- Hl. m. Praha	4,7	2,3	3,7	4,5
- Středočeský kraj	5,1	6,1	5,5	5,1
- Jihočeský kraj	2,9	4,7	3,9	6,4
- Plzeňský kraj	4,2	4,2	2,8	2,9
- Karlovarský kraj	7,1	6,9	10,6	9,5
- Ústecký kraj	10,5	12,7	15,4	14,9
- Liberecký kraj	5,2	4,9	5,2	7,8
- Královéhradecký kraj	4,9	4,5	4,2	4,7
- Pardubický kraj	5,8	4,5	4,8	6,9
- Vysočina	3,9	4,1	3,7	3,7
- Jihomoravský kraj	4,5	7,2	6,1	5,3
- Olomoucký kraj	8,9	7,1	7,2	7,5
- Zlínský kraj	5,2	6,4	7,4	6,6
- Moravskoslezský kraj	9,2	10,0	9,7	9,5

OSOBY ŽIJÍCÍ POD ŽIVOTNÍM MINIMEM

V souvislosti s chudobou a sociálním vyloučením je důležité zmínit ještě jeden ukazatel, který dotváří celkový obrázek problematiky osob hospodařících s nízkými příjmy nebo v obtížných materiálních podmínkách. Jedná se o podíl osob žijících v domácnostech, jejichž příjmy jsou po odečtení nákladů na bydlení nižší, než kolik činí životní minimum stanovené pro typ domácnosti, v níž tyto osoby žijí. Koncept životního minima je u nás legislativně ukotvený, na základě porovnání výše příjmu domácnosti a výše pro ni stanoveného životního minima se stanovuje, zda má domácnost nárok na některé sociální dávky nebo nemá.

Životní minimum domácnosti se stanoví jako součet dílčích částek životního minima pro jednotlivé osoby, žijící v dané domácnosti. Tyto částky byly od 1. ledna 2012 navýšeny, ale vzhledem k tomu, že šetření *Životní podmínky* zjišťuje příjmy vždy za předchozí kalendářní rok, tj. v tomto případě rok 2011, k výpočtům byly použity částky životního minima platné do konce roku 2011. Částky pro jednotlivé osoby byly v této době následující:

- pro domácnost jednotlivce 3 126 Kč
- pro první osobu v domácnosti 2 880 Kč
- pro druhou a další dospělou osobu 2 600 Kč
- pro dítě do 6 let 1 600 Kč
- pro dítě ve věku 6-15 let 1 960 Kč
- pro dítě ve věku 15-26 let 2 250 Kč

K tomu, abychom si lépe dokázali představit, kolik v praxi takové životní minimum činí pro různé typy domácností, slouží následující tabulka.

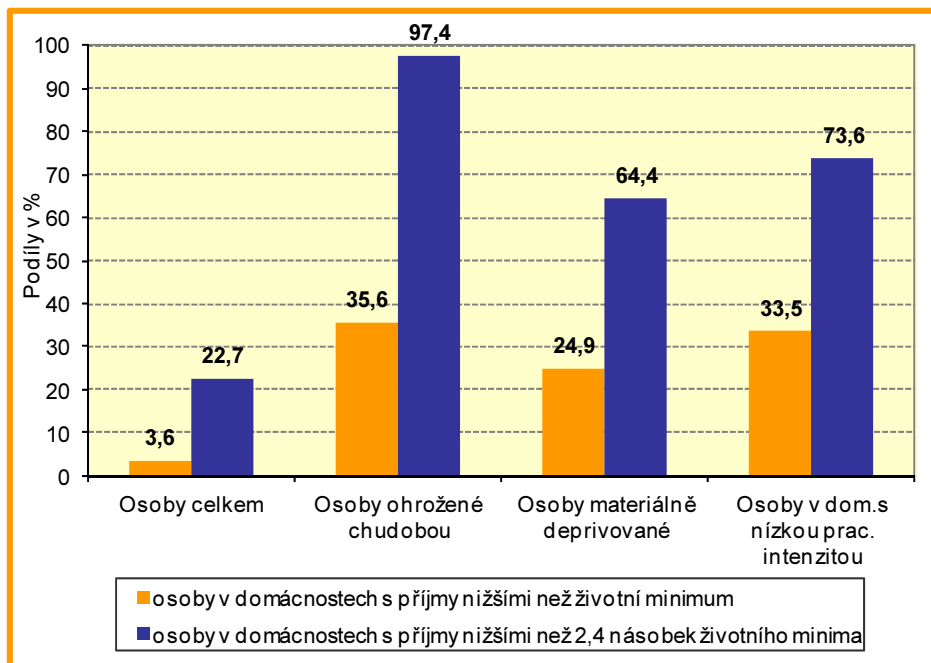
Tabulka 11: Částky životního minima pro jednotlivé typy domácností

Typ domácnosti	Životní minimum (v Kč měsíčně)
Jednotlivec	3 126
Dvě dospělé osoby	$2\ 880 + 2\ 600 = 5\ 480$
Rodič s dítětem do 6 let včetně	$2\ 880 + 1\ 600 = 4\ 480$
Rodič se dvěma dětmi 13 a 16 let	$2\ 880 + 1\ 960 + 2\ 250 = 7\ 090$
Partnerský pár s dítětem ve věku 9 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1\ 960 = 7\ 440$
Partnerský pár s dětmi 3 a 5 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1\ 600 + 1\ 600 = 8\ 680$
Partnerský pár s dětmi 12, 14 a 18 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1\ 960 + 1\ 960 + 2\ 250 = 11\ 650$

Jak je uvedeno výše, velká část sociálních dávek je vázána na výši příjmu domácnosti, který nesmí být zpravidla v rozhodném období vyšší než 2,4 násobek životního minima. Celkem 3,6 % osob žilo v roce 2012 v domácnostech hospodařících s příjmy pod hranicí životního minima, 22,7 % osob žilo v domácnostech s příjmy nižšími než 2,4 násobek životního minima. Ve stejném roce žilo pod hranicí životního minima 35,6 %

osob ohrožených chudobou, 97,4 % z nich žily v domácnostech s příjmy nižšími než jeho 2,4 násobek. Blíže viz následující graf.

Graf 10: Osoby pod hranicí životního minima a osoby s příjmem nižším než 2,4 násobek životního minima za jednotlivé skupiny osob v roce 2012 (podíly v %)

Podíly osob hospodařících s příjmy pod životním minimem se od sebe liší v závislosti na mnoha různých faktorech, z nichž nejvýznamnější jsou typ domácnosti, v níž osoby žijí, a jejich ekonomická aktivita. Mezi nejohroženější skupinu patří osoby nezaměstnané, z nichž 22,8 % žije v domácnosti, která hospodaří s příjmy nižšími než životní minimum. Nezaměstnaní, kteří zároveň patří mezi ohrožené chudobou, žijí v domácnostech s příjmy pod životním minimem dokonce ve více než polovině případů, podobně jako osoby žijící v neúplných rodinách složených pouze z rodiče s dítětem (dětmi). Situace nepracujících důchodců je oproti těmto dvěma skupinám osob výrazně lepší, jak můžeme vidět z následující tabulky.

Z tabulky je patrné, že nepracujících důchodců žijících v domácnostech s příjmy pod životním minimem je celkově pouze 1,7 %, což je méně, než jaký je tento podíl v populaci celkem. U nepracujících důchodců, kteří jsou zároveň ohroženi chudobou, se tento podíl ovšem zvýšil více než 10 krát, na 18,1 %. To je ovšem stále násobně méně, než jak vysoký je tento podíl v případě osob žijících v čistých neúplných rodinách, nebo v případě nezaměstnaných. V tabulce jsou kromě podílu osob žijících pod hranicí životního minima dále uvedeny také podíly osob žijících v domácnostech s příjmem nižším než jeho 2,4 násobek.

Tabulka 12: Podíly osob v domácnostech s příjmy pod životním minimem nebo pod jeho 2,4 násobkem za jednotlivé skupiny osob v roce 2012 (v %)

	Čisté neúplné rodiny s dětmi		Nezaměstnaní		Nepracující důchodci	
	Osoby celkem	Osoby ohrožené chudobou	Osoby celkem	Osoby ohrožené chudobou	Osoby celkem	Osoby ohrožené chudobou
Osoby v dom. s příjmy nižšími než živ. minimum	16,2	52,1	22,8	51,2	1,7	18,1
Osoby v dom. s příjmy nižšími než 2,4 nás. živ. minima	53,9	99,3	63,1	99,8	21,3	91,5

SOUHRNNÝ INDIKÁTOR SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

Kromě jednotlivých výše popsaných indikátorů počítáme ještě souhrnný indikátor chudoby a sociálního vyloučení. Vyjadřuje podíl osob žijících v domácnostech spadajících alespoň do jedné z ohrožených skupin, tedy v domácnostech, které jsou materiálně deprivované, nebo hospodaří s příjmem pod hranicí chudoby, nebo mají nízkou pracovní intenzitu. Podobně jako v případě jednotlivých indikátorů chudoby, materiální deprivace a nízké pracovní intenzity, i pro souhrnný indikátor platí, že jeho hodnota za osoby žijící v českých domácnostech je nižší, než je celoevropský průměr. V posledním roce, za který jsou dostupná evropská data, tj. 2011, činil podíl osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením v ČR 15,3 %, zatímco průměr za členské státy EU dosahoval 24,3 %.

Za rok 2012 byla celková míra chudoby a sociálního vyloučení u nás téměř stejná jako v předchozím roce, a to 15,4 %, což znamenalo celkem 1,58 milionu osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením. Tento celkový počet osob, podchycený souhrnným indikátorem, můžeme rozdělit do několika různě velkých skupin osob, podle toho, na základě kterého z jednotlivých indikátorů dané osoby spadly mezi ohrožené chudobou a sociálním vyloučením. Dostaneme tak:

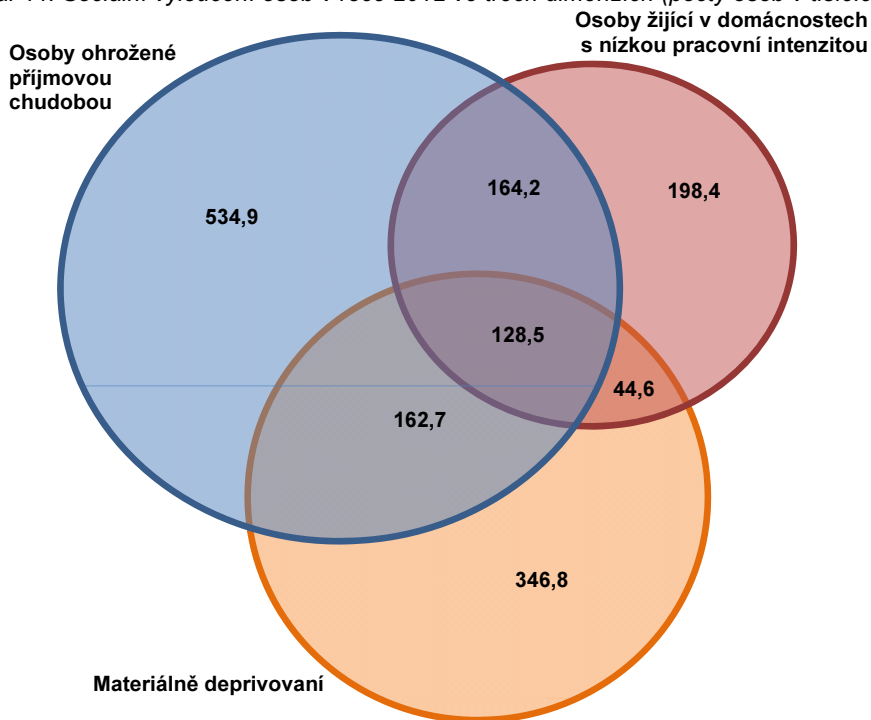
- skupiny osob, které splnily podmínku pouze pro zařazení mezi chudé nebo mezi materiálně deprivované nebo mezi osoby žijící v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou
- skupiny osob, které jsou definované zároveň dvěma ze tří indikátorů (např. patří mezi osoby ohrožené chudobou a zároveň mezi materiálně deprivované)
- skupinu osob, které jsou zároveň ohroženy chudobou, zároveň materiálně deprivované a zároveň žijí v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou.

Právě poslední jmenovaná skupina osob je potenciálně nejohroženější z ekonomického i sociálního hlediska. Právě tyto osoby jednoznačně patří mezi ty, na něž by měly být primárně zaměřené různé programy prevence sociálně patologických jevů, programy rekvalifikace a další programy pracující s lidmi, kteří se ocitli v obtížných životních podmínkách.

Nejvíce byly chudobou a sociálním vyloučením ohroženy osoby žijící v neúplných rodinách a osoby nezaměstnané. Celková míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením osob žijících v neúplných rodinách v roce 2012 dosahovala 42,5 %. Mezi osoby splňující podmínky vyloučení u všech tří sledovaných indikátorů patřilo necelých 9 % z nich. Ještě vyšší podíl osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením byl mezi nezaměstnanými – celkem 56,4 %. Zároveň více než 21 % osob z této skupiny bylo zároveň materiálně deprivovaných, ohrožených chudobou, nebo žilo v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou. V souvislosti se sociálním vyloučením patří nepochybně nezaměstnaní, zejména pokud jsou nezaměstnaní dlouhodobě, mezi nejohroženější skupiny osob.

Následující graf zobrazuje počty sociálně vyloučených osob, podle toho, na základě kterého z indikátorů se mezi osoby považované za sociálně vyloučené dostaly.

Graf 11: Sociální vyloučení osob v roce 2012 ve třech dimenzích (počty osob v tisících)

ZÁVĚREM

V této brožurce jsme se pokusili přiblížit nejzajímavější poznatky ze šetření *Životní podmínky 2012*, s důrazem na problematiku chudoby a sociálního vyloučení v České republice. Tyto údaje jsou v současné době nenahraditelným zdrojem informací pro důležitá rozhodnutí v oblasti řízení sociální politiky, nastavení programů prevence sociálně patologických jevů, programů začleňování osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením a další aktivity zejména patřící do resortu ministerstva práce a sociálních věcí.

Pro zájemce o podrobnější informace je na webových stránkách ČSÚ na adrese <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/3012-13> dostupná souhrnná publikace z tohoto šetření z roku 2012. Na téže adrese úplně dole na stránce je možné pod titulkem „Archiv“ nalézt i odkazy na publikace z dřívějších let.